

ПЛОВДИВСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ПАИСИЙ ХИЛЕНДАРСКИ“

ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ГРАЖДАНСКОПРАВНИ НАУКИ“

гр. Пловдив, ул. „Цар Асен“ № 24, <https://uni-plovdiv.bg/>

Димо Петков Хаджиев

ПРИДОБИВАНЕ НА ВЕЩНИ ПРАВА ЧРЕЗ КОНСТИТУТИВНИ СЪДЕБНИ РЕШЕНИЯ

АВТОРЕФЕРАТ

н а

дисертационен труд

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: 3.6. Право

Докторска програма:

Гражданско и семейно право

Научен ръководител: проф. д-р Люба Панайотова-Чалъкова

Пловдив,

2021 г.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Обща характеристика на дисертационния труд.....	3
1. Актуалност на изследването.....	3
2. Предмет, цел, задачи и методи на изследването.....	4
3. Структура на дисертационния труд.....	6
4. Приноси на дисертационния труд.....	6
5. Предложения de lege ferenda.....	7
6. Аprobация на дисертационния труд.....	7
II. Кратко изложение на дисертационния труд.....	8
1. Увод.....	8
2. Глава първа „Общи положения на придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения”.....	8
3. Глава втора „Конститутивни съдебни решения като способ за придобиване на вещни права в областта на гражданското право-обща част, облигационното и вещното право”.....	16
4. Глава трета „Конститутивни съдебни решения като способ за придобиване на вещни права в областта на семейното и наследственото право”.....	24
5. Глава четвърта „Конститутивни съдебни решения като способ за придобиване на вещни права в областта на гражданското процесуално право”.....	33
6. Заключение.....	37
III. Публикации на автора по темата на дисертацията.....	37

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност на изследването

Дисертационният труд анализира придобиването на вещни права¹ чрез конститутивни съдебни решения. Изследваният придобивен способ е предмет на изучаване във всички учебни курсове по вещно право, като едновременно с това е обект на анализ в научни изследвания. В тях посоченият придобивен способ се разглежда както от материалноправен аспект, във връзка с потестативните субективни права, без чието възникване не би могло да се стигне до постановяване на конститутивно съдебно решение, така и от процесуалноправен аспект – във връзка със съдебното упражняване на потестативните субективни права, насочено към защита на правния интерес на техните носители. Темата на настоящия труд представлява интерес както за всеки, който упражнява юридическа професия, така и за научната общност и студентите по право към юридическите факултети. Това се дължи основно на следните обстоятелства:

- ежедневно настъпват юридически факти, водещи до порождаване на преобразуващи субективни права, чрез упражняването на които титулярите им могат да придобият вещни права по силата на конститутивни съдебни решения;
- придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения е един от възможните и често срещани придобивни способности;
- изследването на разглеждания придобивен способ е мотивирано от голямата му практическа значимост и от множеството въпроси, свързани с него, които не са намерили задоволителен отговор в правната доктрина и съдебната практика;
- страната по делото, в чиято полза е постановено конститутивното съдебно решение, следва да бъде наясно в кой момент придобива спорното вещно право;

---

¹ Под термина „вещни права“ в изследването се имат предвид следните вещни права: правото на собственост, правото на строеж, правото на надстройкаване и пристрояване и сервитутните права, доколкото само тези вещни права могат да бъдат придобити посредством конститутивни съдебни решения. Ограниченото вещно право на ползване остава вън от обсега на термина „вещни права“ в рамките на изследването поради неговия личен характер и свързаните с него непрехвърлимост и ненаследимост, което обосновава невъзможността му да бъде валиден предмет на разпореждане, а оттам и да бъде придобито чрез конститутивно съдебно решение. В изследването се поставя акцент върху придобиването чрез конститутивни съдебни решения на вещни права върху недвижими имоти, тъй като недвижимите имоти представляват както иманентна част от гражданския оборот, така и имуществени блага с висока стойност.

- необходимо и съществено е да бъдат разграничавани вещният и облигаторният ефект, които се пораждат вследствие на някои от влезлите в сила конститутивни съдебни решения;
- необходимостта от настоящия труд е продиктувана и от обстоятелството, че в българската цивилистична правна литература липсва самостоятелно изследване, което да засяга в конкретика проявлението на разглеждания придобивен способ в отделните клонове на материалното и процесуалното гражданско право².

2. Предмет, цел, задачи и методи на изследването

Предмет на изследването са въпросите относно съдържанието и прилагането на нормите, отнасящи се до придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения. Това са: чл. 19 ЗЗД; чл. 27-33 ЗЗД; чл. 87, ал. 3 ЗЗД; чл. 88, ал. 2 ЗЗД; чл. 227 ЗЗД; чл. 33 ЗС; чл. 34, ал. 1 ЗС; чл. 66, ал. 1 ЗС; чл. 111 ЗС; чл. 112, б. „а”, „г”, „з” и „к” ЗС; чл. 113-115 ЗС; чл. 199 ЗУТ; чл. 17 СК; чл. 24, ал. 4 СК; чл. 29 СК; чл. 55 СК; чл. 12, ал. 2 ЗН; чл. 30 ЗН; чл. 37 ЗН; чл. 69, ал. 1 ЗН; чл. 303-304 ГПК; чл. 349 ГПК; чл. 362 ГПК.

Основната цел, която се поставя чрез реализацията на настоящия труд, е да се направи опит за съставяне на монографично изследване, в което да се акцентира на актуалните въпроси на придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения. За осъществяването на тази основна цел се поставят следните три **основни задачи**:

- да се направи подробен коментар и обсъждане на материалните и процесуалните норми, отнасящи се до придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения;
- да се анализират и обобщят аргументите и изводите на автори в българската правна доктрина относно дискуссионни въпроси, касаещи изследвания придобивен способ;
- да се направи опит да бъдат коментирани и обобщени изводите от съдебната практика относно проблематични въпроси, касаещи анализирания придобивен способ.

---

² На придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения се обръща внимание главно в курсовете по вещно право. В българската цивилистична литература като сравнително по-детайлни изследвания, касаещи разглеждания придобивен способ, могат да бъдат посочени двете издания на монографията на доц. Стефан Брайков – Преобразуващи искове и преобразуващи решения. С.: Наука и изкуство, 1974 г. и Преобразуващи искове и преобразуващи решения. С.: Сиби, 2014 г., в които се поставя акцент предимно върху процесуалноправната природа на изследвания придобивен способ.

Чрез реализацията на настоящия труд се поставят и следните допълнителни задачи, които да бъдат изпълнени в рамките на отделните глави от изследването:

- да се направи исторически и сравнителен анализ относно развитието на преобразуващите субективни права, конститутивните искове и конститутивните съдебни решения с вещен ефект;
- да се извърши разграничаване както между придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения и оригинерните придобивни способности, така и между придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения и друг типичен деривативен придобивен способ като вещнопрехвърлителните сделки;
- да се осъществи разграничаване на вещния и облигаторния ефект, които пораждат някои от влезлите в сила конститутивни съдебни решения, доколкото в правната литература е правено разграничаване на вещния и облигаторния ефект само при вещнопрехвърлителните сделки;
- да се разгледат конститутивните съдебни решения с обратно действие като способ за придобиване на вещни права;

За постигане на целите и задачите на настоящия труд се използват следните разнообразни методи на изследване:

- историческият метод – той дава възможност да се проследят историческите корени и развитие на преобразуващите субективни права, конститутивните искове и конститутивните съдебни решения като способ за придобиване на вещни права;
- сравнителноправният метод – той спомага становищата на автори от чуждестранната правна литература, касаещи въпроси на придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения, да бъдат съпоставени със становищата на автори от българската правна литература;
- критико-аналитичният метод – той предоставя възможност да се подложат на критичен анализ нормативната уредба, съдебната практика и становищата на други автори в правната доктрина по въпроси, касаещи придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения;
- нормативният метод – той спомага за изясняването смисъла на конкретни правни норми с оглед на систематичното им място в нормативния акт;
- нормативно-логическият метод – той способства за преодоляване на празноти в законодателството чрез правоприлагане по аналогия;
- индуктивният метод – той предоставя възможност от конкретните проблеми, които поставя разглеждания придобивен способ, да се изведат

абстрактните проблеми на изследване, вследствие на което, посредством анализ и коментар, да бъдат обобщени изводи по тях.

3. Структура на дисертационния труд

Дисертационният труд отговаря на изискванията на чл. 27 от Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав на Република България.

Общият обем на дисертационния труд е 248 страници. Направени са 442 бележки под линия. Използвани са общо 288 съчинения, от които 258 на български език и 30 на английски, френски, немски, италиански и руски език.

В структурно отношение изследването включва: заглавна страница; съдържание; увод; изложение; заключение – резюме на получените резултати с декларация за оригиналност; библиография. В изложението са обособени четири глави.

4. Приноси на дисертационния труд

Приносен характер има:

- обстоятелството, че дисертационният труд е първото монографично изследване в българската цивилистична правна литература, което да засяга в конкретика проявлението на разглеждания придобивен способ в отделните клонове на материалното и процесуалното гражданско право;

- извършеният исторически и сравнителен анализ относно развитието на преобразуващите субективни права, конститутивните искове и конститутивните съдебни решения с вещен ефект;

- направената съпоставка както между придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения и оригинерните придобивни способности, така и между придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения и друг типичен деривативен придобивен способ като вещнопрехвърлителните сделки;

- осъщественото разграничаване на вещния и облигаторния ефект, които пораждаат някои от влезлите в сила конститутивни съдебни решения, доколкото в правната литература е правено разграничаване на вещния и облигаторния ефект само при вещнопрехвърлителните сделки;

- аргументацията, касаеща състоянието на висяща действителност на разпоредителната сделка по чл. 24, ал. 4 СК и разглеждането на конститутивното съдебно решение по чл. 24, ал. 4 СК като способ за придобиване на вещни права в режим на СИО от двамата съпрузи;

- разглеждането на конститутивните съдебни решения с обратно действие като способ за придобиване на вещни права.

5. Предложения de lege ferenda

В дисертационния труд е направено конкретно предложение, което се отнася до момента, в който настъпва вещнопрехвърлителния ефект на влязлото в сила конститутивно съдебно решение по чл. 349, ал. 1-2 ГПК. Посоченото предложение **de lege ferenda** касае възможна промяна в разпоредбата на чл. 349, ал. 6, изр. 1 ГПК в следния смисъл: „Съделителят, в чийто дял е поставен имотът по реда на ал. 1 и 2, става негов собственик от влизане в сила на съдебното решение.” Посоченото предложение **de lege ferenda** е в унисон с общото положение, че вещният ефект на конститутивните съдебни решения настъпва от момента на влизането им в сила.

6. Аprobация на дисертационния труд

Дисертационният труд е докладван и обсъден от Катедра „Гражданскоправни науки” към ЮФ на ПУ „Паисий Хилендарски”. Отделни негови части са представени пред научната общност на следните конференции и научни събития:

- VII-ма национална конференция на докторантите в областта на правните науки, проведена в периода 15.06.2017 г. – 18.06.2017 г. в Международен дом на учените „Фредерик Жолио-Кюри”, курорт „Св. Св. Константин и Елена” край Варна, организирана от ИДП при БАН. Представен е доклад на тема: „Възлагането на неподеляем имот-жилище като способ за придобиване на вещни права”;

- Международна юбилейна конференция „Правото – традиции и перспективи” по повод на 25 години от създаването на Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”, проведена в периода 19.09.2017 г. – 20.09.2017 г. в Ректорат на ПУ „Паисий Хилендарски”, организирана от ЮФ на ПУ „Паисий Хилендарски”. Представен е доклад на тема: „Правото на изкупуване по чл. 33, ал. 2 от Закона за собствеността като предпоставка за придобиване на вещни права”;

- Представяне на сборник в чест на 70-годишнината на проф. д-р Емил Константинов (Събитие част от календара от събития, организирани по повод 150-годишнината от създаването на Българската академия на науките), проведено на 29.11.2019 г. в Централно управление на Българска академия на науките, организирано от ИДП при БАН. Представен е доклад на тема: „Конститутивните съдебни решения в светлината на придобивния способ”;

- Научна конференция „Имуществените отношения в правото – развитие и перспективи”, проведена на 27.11.2020 г. в Ректорат на ПУ „Паисий Хилендарски”,

организирана от ЮФ на ПУ „Паисий Хилендарски”. Представен е доклад на тема: „Придобивният способ по чл. 30, ал. 1 от Закона за наследството”.

II. Кратко изложение на дисертационния труд

1. Увод

Уводът представя в синтезиран вид предмета, целта, основните и допълнителните задачи и използваните методи на изследването.

2. Глава първа „Общи положения на придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения”

В точка 1 от параграф 1 на Глава първа е акцентирано върху преобразуващите субективни права, тъй като без съдебното им упражняване не би се стигнало до придобиване на вещно право по силата на конститутивно съдебно решение. В този смисъл преобразуващите субективни права представляват елемент от ФС на придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения. Преобразуващите субективни права носят характерните белези на родовото понятие субективни права, но наред с това притежават и свои специфики, въз основа на които се обособяват като самостоятелна категория субективни права. За очертаването както на характерните белези, така и на спецификите на понятието „преобразуващи права”, е анализирано разграничението между преобразуващите права като непритезателни субективни права и притезателните субективни права. Разграничителният критерий между споменатите категории субективни права е, че при осъществяването на притезателните субективни права се изисква определено поведение от насрещната страна по правоотношението, докато за упражняването на непритезателните субективни права подобно изискване не е налице. Споменатата класификация на субективните права е сравнително нова – от началото на XX век, когато се обособяват преобразуващите права като самостоятелен вид субективни права, вследствие на което обособяване, се въвежда разграничението на притезателни и непритезателни субективни права.

Понятието за преобразуващо субективно право в българската цивилистична доктрина е реципирано от римското право – от думата „potestas”, която означава власт, сила. Този римскоправен термин спомага, за да се постигне обяснение относно особената власт, с която преобразуващите субективни права са снабдени. Би могло да се приеме обаче че понятието за преобразуващо субективно право в консолидиран вид води своето родоначалие от немския термин „Gestaltungsrecht”.

Обособяването на преобразуващите субективни права като самостоятелна категория субективни права е направено за пръв път в немската цивилистика в края на XIX и началото на XX век. Автор, който за пръв път излага в консолидирана и завършена форма теорията за преобразуващите субективни права и който дава тяхното наименование „преобразуващи права” (Gestaltungsrechte) е Емил Секел през 1903 г. в своята студия *Gestaltungsrechte des bürgerlichen Rechts. – Festschrift für Koch*, която студия Ханс Дьоле определя като „една от най-блестящите студии на немската цивилистична правна догматика”. В българската правна доктрина въпросът за правната природа на преобразуващите субективни права е предмет на задълбочено и детайлно изследване. В тази част от изследването са споменати и становища относно същността на преобразуващите субективни права, изложени в българската правна доктрина.

Преобразуващите субективни права се наричат още „потестативни права”, „вторични” или „секундарни права” или „права-възможности”. Посочено е, че понастоящем преобразуващите субективни права са предмет на правна уредба във всички клонове на материалното и процесуалното гражданско право – чл. 19, ал. 3 ЗЗД, чл. 27-33 ЗЗД, чл. 87 ЗЗД, чл. 135 ЗЗД, чл. 227 ЗЗД, чл. 33, ал. 2 ЗС, чл. 66 ЗС, чл. 199 ЗУТ, чл. 24, ал. 4 СК, чл. 29, ал. 1-3 СК, чл. 55 СК, чл. 12, ал. 2 ЗН, чл. 30, ал. 1 ЗН, чл. 37, ал. 1 ЗН, чл. 625 ТЗ, чл. 19 ЗГР, чл. 303-304 ГПК, чл. 349, ал. 1-2 ГПК, чл. 362, ал. 2 ГПК и др. Преобразуващите субективни права се предоставят на носителите им с изрични нормативни разпоредби. Те се наричат още „вторични” или „секундарни”, тъй като се пораждат въз основа на едно съществуващо първично правоотношение. Преобразуващото субективно право представлява съставен елемент на гражданското правоотношение. Характерен белег на преобразуващите субективни права е, че те водят винаги до правна промяна, която може да се изразява в пораждање, изменение или прекратяване на права и задължения. В този смисъл преобразуващите субективни права биха могли да се разглеждат като една от предпоставките за придобиване на вещни права.

Разпоредбата, която урежда преобразуващото субективно право, определя и начина на неговото упражняване. В някои хипотези преобразуващите субективни права се упражняват извънсъдебно – например субективното право за разваляне на двустранен договор в хипотезата на чл. 87, ал. 1 ЗЗД. В редица хипотези обаче законодателят изисква преобразуващото субективно право да се упражни изрично по съдебен ред – например развалянето на двустранни договори по чл. 87, ал. 3 ЗЗД; унищожаването на гражданскоправни сделки по чл. 27-33 ЗЗД и т.н. Авторът приема, че законодателят предвижда изрично упражняване по съдебен ред на тези преобразуващи субективни права, които имат по-голяма обществена значимост.

Процесуалните средства за упражняването на преобразуващото субективно право са конститутивен иск, респ. в някои хипотези възражение по предявен иск от задълженото лице. Всяко потестативно субективно право може да бъде упражнено само еднократно, тъй като то се състои във възможността да се направи само едно волеизявление от притежателя му. Титулярят на преобразуващото субективно право следва да го докаже пред съда, като се стреми към постановяване от съда на съдебно решение, което да уважава предявения иск или направеното възражение. Направен е извод, че за да се стигне до придобиване на вещно право върху недвижим имот въз основа на упражнено преобразуващо субективно право, то следва да бъде упражнено изрично по съдебен ред. В труда са дадени примери за това, че придобиването на вещно право върху движима вещь в резултат на упражнено потестативно право, би могло да стане както посредством упражняването му по съдебен ред, така и по извънсъдебен ред. Това е наложило разглеждането в следващата част от изследването както на конститутивните искове, така и на конститутивните съдебни решения.

В параграф 2 на Глава I са разгледани общите положения на конститутивните съдебни решения като способ за придобиване на вещни права. Конститутивни искове и конститутивни съдебни решения са известни още от епохата на робовладелческия строй. Като примери за конститутивни искове в римското право са посочени: искът за отмяна на завещание, което накърнява запазената част на наследник – *querella inofficiosi testamenti*; исковете за делба на съсобствено имущество – *actio familiae erciscundae* и *actio communi dividundo*; прехвърляне на собственост чрез *in iure cessio*, искът за разваляне на продажба поради недостатъци на продадената вещь – *actio redhibitoria*; искът за отмяна на сделките, чрез които длъжникът създава или увеличава своята несъстоятелност – *actio Pauliana*. За целите на изследването са анализирани познатите от римското частно право способности за съдебно придобиване на вещни права – *in iure cessio* (съдебно прехвърляне, отстъпване) и *adiudicatio* (съдебно присъждане).

Според правните романисти както при *in iure cessio*, така и при *adiudicatio* приобретателят придобива всички права на граждански собственик по оригинален, а не по деривативен начин. Въпреки изложеното, според автора, броят на решенията, които приличат на конститутивни в епохата на римското право, е бил твърде малък, като причини за това са изтъкнати тогавашната степен на развитие на обществените отношения и стопански обмен, както и казуистичният подход, който възприемат римските юристи при дефинирането на правните понятия изобщо. В епохата на феодалното право също се срещат конститутивни искове. Българското средновековно право е уреждало иска за развод. Пруското право от края на XIII век също е предвиждало иска за развод и иска за поставяне под запрещение като примери за

конститутивни искиове. В буржоазната правна литература съществуването на конститутивните искиове и конститутивни съдебни решения е дискуссионен въпрос. В немската, френската и италианската буржоазна правна литература преобладава виждането, че съществуват конститутивни искиове и конститутивни съдебни решения. Известни са обаче и автори, които са привърженици на тезата, че конститутивни искиове и конститутивни съдебни решения не съществуват. Сред тях се откроява Уго Роко, според който, конститутивните искиове и конститутивните съдебни решения не съществуват поради обстоятелството, че функцията на съда е да установява, а не да създава правото. Според него, конститутивните искиове представляват установителни искиове с тази специфика, че предявяването им се налага поради ограничаването на частната автономия за установяване на определени от закона правоотношения и невъзможността за установяването им по друг начин.

Според автора, конститутивните искиове и конститутивните съдебни решения притежават специфики и особености, които ги отличават от установителните искиове и установителните съдебни решения. С конститутивните искиове и конститутивните съдебни решения ищецът търси по-широк обем правна защита в своя полза, като наред със стремежа си да бъде признат от съда за титуляр на претендираното от него потестативно субективно право, цели и предизвикване на правна промяна в правната сфера на другата страна по правоотношението. С установителните искиове и установителните съдебни решения търсената от ищеца защита се изчерпва само със съдебно установяване със сила на пресъдено нещо на съществуването на спорното субективно право в негова полза, респ. установяване със сила на пресъдено нещо на несъществуването на спорното субективно право в полза на ответника по спора.

По-отчетливо развитие на конститутивните искиове и конститутивните решения в България се забелязва в периода след 1944 г., което се дължи на бързото развитие на обществените отношения с оглед нарастващите потребности на правните субекти за задоволяване на признатите им от закона интереси, в съчетание със значителното нарастване на стопанския обмен, което продиктува необходимостта да бъдат създадени повече и по-разнообразни способи за въздействие върху гражданските правоотношения. Подобен нововъведен способ в България в периода след 1944 г. е преобразуващият исков процес. Някои от гореспоменатите конститутивни искиове, известни на римското право и на европейското буржоазно право, са реципиирани и в правото на българската държава в периода след 1944 г. Същевременно обаче биват въведени и нови конститутивни искиове в редица клонове на частното право. Правото на българската държава в периода след 1944 г. предвижда множество примери за конститутивни искиове. Редица от тях наподобяват исковете, познати от римското право

– Павловият иск по чл. 135 ЗЗД, искът по чл. 195 ЗЗД за разваляне на договор за покупко-продажба поради недостатъци на продадената вещ и други. Наред с конститутивните иски, възприети от римското право, правната уредба на българската държава в периода след 1944 г. предвижда и нови конститутивни иски. Това са искът за определяне на по-голям дял от семейното имущество по чл. 14, ал. 4 СК от 1968 г. (отм.), понастоящем познат като иск за определяне на по-голям дял от съпругеска имуществена общност по чл. 29, ал. 1-3 от действащия СК; искът на съпруг за присъждане на дял в придобиванията на другия съпруг по отменения чл. 52 ЗЛС, сега известен като иск за получаване на част от личното имущество на съпруг по чл. 33, ал. 2 от действащия СК и други. За пръв път в България в периода след 1944 г. получават правна уредба искът за изкупуване на дял от съсобствен недвижим имот, уреден в чл. 33, ал. 2 ЗС и възлагането на неподелям имот-жилище при делбата в хипотезите на чл. 288, ал. 2-3 ГПК (отм.), чл. 349, ал. 1-2 от действащия ГПК. Те притежават важна социална функция и имат широко приложно поле в практиката, поради обстоятелството, че влезлите в сила съдебни решения, с които биват уважени направените искания, представляват способи за придобиване на вещни права от претендиращите лица. Именно поради това обстоятелство конститутивните съдебни решения са предмет на задълбочен коментар и анализ в отделните глави от изследването съобразно отрасловата им принадлежност.

В българската правна литература и съдебна практика съществуването на конститутивния иск като самостоятелен вид иск не е предмет на дискусия, макар че до влизането в сила на ГПК от 01.03.2008 г. той не е изрично регламентиран. Разпоредбата на чл. 124, ал. 3 от сега действащия ГПК за пръв път го урежда изрично, наред с установителните и осъдителните иски. Понастоящем, в периода на демократична Република България, конститутивни иски и конститутивни съдебни решения се срещат във всички клонове на материалното и процесуално гражданско право.

Конститутивните съдебни решения са тези, които уважават предявени конститутивни претенции, с които се упражняват потестативни субективни права. Те дават възможност на ищеца да предизвика едностранно правна промяна в правната сфера на другата страна по правоотношението. Придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения представлява производен способ за придобиване на вещни права, което се отдава на няколко обстоятелства. При посочения придобивен способ е налице правоприемство, т.е. придобиването на вещните права се основава на праводаване. На следващо място, при придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения е налице формализация на придобиването – съдебното решение трябва да е в писмена форма, за да бъде придобито вещното право. Друг

характерен белег на изследвания придобивен способ е, че конститутивните съдебни решения подлежат на вписване и отбелязване. Посочените характерни белези на придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения като деривативен придобивен способ го отличават от познатите в българското вещно право оригинални придобивни способи. Необходимостта от посочената съпоставка е продиктувана от обстоятелството, че в римското частно право придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения е било възприемано като оригинален придобивен способ. Споменатата диференциация е направена и с оглед развитието на теоретичните основи на придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения. В съпоставка с изследвания произведен придобивен способ, при който е налице правоприемство, оригиналните придобивни способи се характеризират с липсата на правоприемство, т.е. в придобивния ФС не се включва предходно съществуване на вещното право в патримониума на друго лице, което то прехвърля на приобретателя. Друга отлика е, че докато придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения е формален придобивен способ, то оригиналните придобивни способи са поначало неформални, т.е. законодателят не обуславя настъпването на вещните последици на способа от спазването на нормативно изискуема форма за действителност на придобиването. Според автора, като изключение от това виждане би могло да се посочи отчуждаването на имоти-частна собственост за държавни и общински нужди. При отчуждаването актът за отчуждаване следва да е в писмена форма за действителност. Като друго разграничение е посочено, че докато повечето конститутивни съдебни решения с вещен ефект подлежат на вписване в книгите за вписванията по ПВ (арг. от чл. 112, б. „з” ЗС, чл. 114 ЗС, чл. 4, б. „з” ПВ и чл. 11 ПВ), то при оригиналните придобивни способи, които поначало са неформални, вписването на придобиването се изисква само в хипотеза, в която се издава акт – например при отчуждаване на имоти-частна собственост за държавни и общински нужди. При отчуждаването на основание чл. 112, б. „а” ЗС на вписване подлежи акта за отчуждаване - решение на МС по чл. 34а, ал. 1 ЗДС, заповед на областния управител по чл. 34а, ал. 2 ЗДС, респ. заповед на кмета на общината по чл. 25, ал. 2 ЗОС.

На следващо място, придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения е съпоставено с друг типичен деривативен способ като придобиването чрез вещнопрехвърлителни сделки. Общ белег между двата придобивни способа е, че при тях е налице правоприемство – за да се стигне до придобиването на вещното право, то следва да е съществувало в патримониума на друго лице. Друго сходство е, че и двата способа се характеризират с изразена формализация на придобиването – за вещноправните сделки е предвидена форма за действителност на придобиването по чл.

18 ЗЗД, чл. 18 ЗС, чл. 212 ЗЗД, чл. 39, ал. 1 СК и т.н., а при придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения формата за действителност е писмената форма на съдебното решение. За да настъпи вещният ефект на конститутивното съдебно решение, респ. на прехвърлителната сделка, следва да бъде спазена формата за действителност. Като разграничение между двата деривативни способа е споменато, че прехвърлителните сделки с предмет вещно право върху недвижим имот подлежат изрично на вписване по аргумент от чл. 112, б. „а” ЗС и чл. 4, ал. 1 ПВ, докато за придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения вписването е предвидено като законодателно изискване изрично само в някои хипотези на придобиване на вещно право върху недвижим имот – арг. от чл. 112, б. „з” ЗС, чл. 114 ЗС, чл. 4, б. „з” ПВ и чл. 11 ПВ. Не е предвидено законодателно изискване за вписването на конститутивните съдебни решения с вещен ефект по чл. 29, ал. 1-3 СК и т.н. Следваща отлика е, че при правните сделки моментът на настъпването на вещния ефект може да бъде поставен в зависимост от волята на страните по сделката, докато настъпването на вещния ефект на конститутивните съдебни решения не може да бъде обусловено от волята на страните по спора, като поначало той се поражда от момента на влизането на съдебните актове в сила. В тази връзка, за разлика от правните сделки, при които вещния ефект може да не настъпи в деня на сключването на сделката, то общото положение при конститутивните съдебни решения е, че вещния ефект настъпва от момента на влизането им в сила. Изключение от това общо положение е конститутивното съдебно решение по чл. 349, ал. 1-2 ГПК. При това съдебно решение вещният ефект настъпва от момента на изплащане на сумата за уравниение на дяловете заедно със законната лихва в шестмесечен преклузивен срок от влизането в сила на възлагателния съдебен акт - арг. от чл. 349, ал. 6, изр. 1 ГПК. Друга отлика между съпоставените придобивни способности е, че при придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения, е налице намеса на съд, който се произнася в рамките на исково производство с акт, който се ползва със сила на пресъдено нещо, докато при прехвърлителните сделки в нотариална форма придобиването на вещните права се постига в резултат на проведено охранително производство пред нотариус, който издава нотариален акт, ползващ се с материална доказателствена сила.

Споменат е ФС на придобиването на вещни права чрез конститутивни съдебни решения. Той включва следните кумулативно изискуеми елементи: наличието на материално потестативно право; упражняването му посредством предявен конститутивен иск; и постановено и влязло в сила съдебно решение, което уважава предявената конститутивна претенция. Посочени са правните последици на конститутивните съдебни решения. Те се ползват както със **сила на пресъдено нещо** –

потвърждават, че претендиращият е носител на потестативното право, чиято защита той търси от съда, така и с **конститутивно действие** – предизвикват търсената от претендиращия правна промяна в правната сфера на другата страна по правоотношението. Конститутивното действие може да настъпи само след като потестативното право бъде потвърдено със сила на пресъдено нещо.

На следващо място са разгледани видовете конститутивни съдебни решения. Според характера на правната промяна, която настъпва, могат да се обособят три вида конститутивни съдебни решения: правопораждащи, правопроменящи и правопогасяващи. Правопораждащите конститутивни съдебни решения водят до създаване на ново правоотношение. Правопораждащо е конститутивното съдебно решение по чл. 19, ал. 3 ЗЗД. То замества несклучения окончателен договор като създава ново правоотношение между продавача и купувача. Правопроменящите конститутивни съдебни решения предизвикват изменение в създаденото правоотношение. Правопроменящо е конститутивното съдебно решение по чл. 29, ал. 1-3 СК, тъй като то до води до промяна в равенството на дяловете на съпрузите при прекратена СИО – от равни, съгласно чл. 28 СК, те стават неравни. Правопогасяващите конститутивни съдебни решения водят до прекратяване на създаденото първично правоотношение. Правопогасяващи са конститутивните съдебни решения по чл. 27-33 ЗЗД, чл. 87, ал. 3 ЗЗД, чл. 227, ал. 1 ЗЗД, чл. 303, ал. 1, т. 4 ГПК, чл. 362, ал. 2 ГПК и чл. 349, ал. 6, изр. 2 ГПК и т.н. В тези хипотези се стига до заличаване правните последици на сделката с вещен ефект, респ. на конститутивното съдебно решение с вещен ефект. В правната действителност се възстановява положението отпреди сключването на прехвърлителната сделка, респ. отпреди влизането в сила на конститутивното съдебно решение. Правна промяна обаче настъпва и при прапораждащите и правопогасяващите конститутивни съдебни решения. В този смисъл, всички конститутивни съдебни решения могат да се разглеждат като правопроменящи. Едно и също конститутивно съдебно решение може да поражда едновременно няколко вида преобразуващи последици. Например конститутивното съдебно решение по чл. 33, ал. 2 ЗС е правопораждащо по отношение на съсобственика изкупвач, правопроменящо по отношение на съсобственика продавач и правопогасяващо спрямо третото лице купувач.

В темпорален аспект конститутивните съдебни решения с вещен ефект могат имат действие занапред и действие с обратна сила. Сходството между двата вида конститутивни съдебни решения е, че в резултат на влизането им в сила се осъществява правоприемство на вещни права, тъй като те представляват източник на правна промяна. Между двата вида конститутивни съдебни решения обаче е налице

съществена отлика. При конститутивните съдебни решения с действие занапред правните им последици настъпват от влизането им в сила с действие за в бъдеще. От този момент правоимащото лице се смята за носител на вещното право. Конститутивните съдебни решения с обратно действие заличават с обратна сила правните последици на атакуваната вещнопрехвърлителна сделка (в хипотезите на чл. 27-33 ЗЗД, чл. 87, ал. 3 ЗЗД, чл. 227, ал. 1 ЗЗД), респ. на атакуваното съдебно решение (в хипотезите на чл. 303, ал. 1, т. 4 ГПК, чл. 362, ал. 2 ГПК и чл. 349, ал. 6, изр. 2 ГПК). Вещното право преминава обратно от правната сфера на приобретателя в патримониума на прехвърлителя по разпоредителната сделка, т.е. възстановява се правното положение отпреди сключването ѝ. Влязлото в сила отменително, респ. обезсилващо съдебно решение води до придобиване обратно на спорното вещно право от лицето, в чийто патримониум е било то отпреди започването на конститутивното исково производство. С оглед изясняването на спецификите на конститутивните съдебни решения с действие занапред и на конститутивните съдебни решения с обратно действие, те са анализирани подробно в отделните глави от изследването съобразно отрасловата им принадлежност.

3. Глава втора „Конститутивни съдебни решения като способ за придобиване на вещни права в областта на гражданското право–обща част, облигационното и вещното право”

В параграф 3 и в параграф 4 на Глава втора е обърнато внимание на конститутивните съдебни решения като способ за придобиване на вещни права в областта на гражданското право–обща част и в областта на облигационното право. На първо място, предмет на анализ са: унищожаването на договорите с вещен ефект, постановена по реда на чл. 27-33 ЗЗД, развалянето на двустранни договори по реда на чл. 87, ал. 3 ЗЗД и отмяната на дарение по чл. 227, ал. 1 ЗЗД като способности за придобиване на вещни права. Обединителният момент между тях е, че унищожаването, развалянето и отмяната на дарение, настъпват в резултат на упражнено по съдебен ред преобразуващо субективно право. Направен е извод, че без съдебното упражняване на правото в разглежданите хипотези не би се стигнало да правната промяна, към която се стреми правоимащото лице. Според автора, преобразуващото право в анализираните хипотези представлява една от предпоставките за придобиване на вещни права. Унищожаването по чл. 27-33 ЗЗД, развалянето по чл. 87, ал. 3 ЗЗД и отмяната на дарение по чл. 227, ал. 1 ЗЗД настъпват в резултат на влязло в сила конститутивното съдебно решение, което заличава с обратна сила правните последици на атакуваната вещнопрехвърлителна сделка. Вещното право преминава обратно от правната сфера на приобретателя в патримониума на прехвърлителя по разпоредителната сделка, т.е.

възстановява се правното положение отпреди сключването ѝ. В полза на третите лица са уредени хипотези на противопоставимост в чл. 33, ал. 3 ЗЗД, чл. 88, ал. 2 ЗЗД и чл. 227, ал. 5 ЗЗД, при които те запазват правата си въпреки влязлото в сила конститутивно съдебно решение.

В точка III от параграф 4 на Глава втора е поставен фокус върху конститутивното съдебно решение по чл. 19, ал. 3 ЗЗД. За да се стигне обаче до постановяването и влизането му в сила, следва да бъде упражнено преобразуващото субективно право по чл. 19, ал. 3 ЗЗД. То се упражнява изрично по съдебен ред. Упражняването му може да стане с предявяване на конститутивен иск, респ. с насрещен иск като процесуално действие на ответника, но не и чрез възражение. Искът е подсъден на съда по местонахождение на спорния недвижим имот – арг. от чл. 109 ГПК. Във връзка с разглеждането на предявен иск по чл. 19, ал. 3 ЗЗД, законодателят предвижда особено исково производство, уредено в Глава XXXI ГПК – „Производство за сключване на окончателен договор”. Според автора, искът по чл. 19, ал. 3 ЗЗД следва да се разглежда по реда на особеното исково производство, предвидено в Глава XXXI ГПК само ако на етап предварителен договор страните са се споразумели всяка от тях да получи насрещна престация при сключване на окончателния договор, но не и при липса на подобна уговорка. При липса на подобна уговорка не съществува никаква пречка претенцията по чл. 19, ал. 3 ЗЗД да бъде разгледана по реда на общия исков процес.

Посочено е, че съдът следва да извърши проверка за допустимостта на предявения иск по чл. 19, ал. 3 ЗЗД. Разгледани са необходимите условия, които следва да са изпълнени, за бъде искът по чл. 19, ал. 3 ЗЗД допустим. След това е посочен ФС, който следва да е налице, за да бъде основателен искът по чл. 19, ал. 3 ЗЗД. Той включва следните кумулативно необходими елементи: праводателят да е собственик на имота, предмет на предварителния договор; да е налице валидно сключен предварителен договор; и ищецът да притежава качеството „изправна страна”.

По-нататък е коментирани и въпросът за вписването на исковата молба по чл. 19, ал. 3 ЗЗД, когато предварителният договор има за предмет прехвърляне или учредяване на вещно право върху недвижим имот. Анализирани са оповестително-защитното действие на вписването на исковата молба по чл. 19, ал. 3 ЗЗД, предвидено в чл. 114, б. „б”, ал. 2, изр. 1 ЗС. За целите на изследването е обърнато внимание на въпроса дали вписването на исковата молба по чл. 19, ал. 3 ЗЗД представлява изискуем елемент от ФС на придобивния способ, т.е. има ли това вписване конститутивно действие. В правната доктрина е изложено становище, според което, вписването на исковата молба е елемент от ФС на придобивния способ – арг. от чл. 114, б. „в”, ал. 2 ЗС. В подкрепа на

това виждане е изтъкнато, че съдилищата не дават ход на делата по иски молби, за които е предвидено вписване, докато вписването не бъде извършено. Според автора, вписването на исковата молба по чл. 19, ал. 3 ЗЗД не представлява изискуем елемент от ФС на придобивния способ. Правоприемството настъпва при покриването на придобивен ФС, който включва в съдържанието си три кумулативно необходими елемента: наличие на материално потестативно право; упражняването му посредством предявен конститутивен иск; уважаването на конститутивния иск с влязло в сила конститутивно съдебно решение.

Обсъден е въпросът дали ищецът купувач разполага с адекватно правно средство, с което да се защити в хипотеза на извършено от праводателя разпореждане с имота, предмет на предварителния договор. Според автора, ищецът купувач може да предяви против праводателя по предварителния договор и съконтрагента му Павлов иск по чл. 135, ал. 1, изр. 1 ЗЗД. Ищецът следва да докаже, че разпореждането уврежда интереса му и че е налице знанието на длъжника, че с извършената сделка го уврежда. Ако атакуваната разпоредителна сделка е възмездна, съдоговорителят на длъжника също трябва да знае, че тя уврежда кредиторския интерес. Ако съдът уважи иска, атакуваната сделка остава действителна между страните, но тя се смята за относително недействителна спрямо ищеца. Успешното провеждане на Павловия иск дава възможност на ищецът купувач да предяви в отделно производство конститутивен иск по чл. 19, ал. 3 ЗЗД, за да удовлетвори правото си. Според автора, необходимо е двете претенции да бъдат предявени в посочената последователност поради няколко обстоятелства. Ако ищецът купувач предяви най-напред иска по чл. 19, ал. 3 ЗЗД, той следва да бъде отхвърлен от съда, тъй като не е налице една от предпоставките за уважаването му – праводателят да е собственик на имота. Ако пък ищецът купувач предяви само Павловия иск, без да предяви в отделно производство иска по чл. 19, ал. 3 ЗЗД, той няма да стане собственик, тъй като правното действие на съдебното решение, уважаващо Павловия иск, се ограничава само до постановяване относителната недействителност на атакуваната увреждаща сделка, без да поражда вещен ефект. Възможно е обаче длъжниковия съконтрагент да е прехвърлил имота на трето лице. В тази хипотеза е налице конкуренция на права между ищеца и третото лице. Третото добросъвестно лице би могло да запази правата си само ако е придобило имота, предмет на предварителния договор, чрез възмездна сделка и преди вписване на исковата молба по чл. 135 ЗЗД – арг. от чл. 135, ал. 1, изр. 3 ЗЗД.

Друг интересен въпрос, който е предмет на анализ в изследването, е откога започва да тече погасителната давност за завеждане на иск по чл. 19, ал. 3 ЗЗД. Посочено е становище в по-старата съдебна практика, според което, давностният срок

за погасяване на правото на иск по чл. 19, ал. 3 ЗЗД започва да тече от момента на възникване на правото, т.е. по правило от сключването на предварителния договор, ако в него не е уговорен друг срок, тъй като от момента на сключването му се дължи и неговото изпълнение. Спомената е интересната хипотеза, в която владението е предадено не към момента на сключване на предварителния договор, а в известен интервал след него. В тази връзка, в правната доктрина е известно мнение, според което, в тази хипотеза началният момент на давностния срок е датата на предаване на владението, поради обстоятелството, че предаването на владението може да се възприеме като признаване на вземането от длъжника, а признаването на вземането от длъжника е едно от основанията за прекъсване на давността по смисъла на чл. 116, б. „а” ЗЗД. Известно е и становище в правната доктрина, според което, давностният срок започва да тече в момента, в който правото може да бъде упражнено. Според друго виждане, субективното право по чл. 19, ал. 3 ЗЗД не се погасява по давност. Като аргумент в подкрепа на това мнение е изтъкнато, че само онези права, за които е изрично предвидено в закона, се погасяват по давност и е допълнено, че преобразуващото право по чл. 19, ал. 3 ЗЗД не е вземане и за него общите правила на чл. 110 и сл. ЗЗД не се прилагат. Известно е и обратно становище, според което, правилата на чл. 110 и сл. ЗЗД, макар и да се отнасят до вземанията, следва да се прилагат и до онези преобразуващи права, които са акцесорни на вземанията. Според автора, субективното право по чл. 19, ал. 3 ЗЗД се погасява с изтичането на общата 5-годишна погасителна давност по чл. 110 ЗЗД. За начален момент на давностния срок за упражняване на правото следва да се приеме моментът, в който то може да бъде упражнено. Това е моментът, в който вземането е станало изискуемо, т.е. моментът, в който е налице вземане с настъпил падеж – арг. от чл. 114, ал. 1 ЗЗД. Посочената норма, макар и да говори само за вземане, следва да се приложи по аналогия и за всяко преобразуващо право, което се явява акцесорно на вземането. Ако в предварителния договор липсва клауза, касаеща краен срок за сключване на окончателния договор, за начален момент на давностния срок следва да се приеме – датата на сключване на предварителния договор, ако обаче в него фигурира подобна клауза – следва да се приеме, че давността започва да тече от момента на настъпване на крайния срок за сключване на окончателния договор.

В параграф 5 на Глава втора са анализирани конститутивните съдебни решения като способ за придобиване на вещни права в областта на вещното право. Акцентирано е върху конститутивното съдебно решение по чл. 33, ал. 2 ЗС. За да се стигне обаче до постановяване и влизане в сила на конститутивното съдебно решение, се изисква да бъде съдебно упражнено преобразуващото субективно право по чл. 33,

ал. 2 ЗС. ФС, при наличието на който възниква правото на изкупуване по чл. 33, ал. 2 ЗС, включва следните изискуеми елементи: съсобственикът продавач да се е разпоредил с притежаваната от него идеална част от съсобствения недвижим имот в полза на трето лице посредством действителен договор за покупко-продажба; липса на предложение за продажба, отправено от съсобственика продавач до другите съсобственици; или представяне на неистинска декларация пред нотариуса от съсобственика продавач, че никой от останалите съсобственици не е приел неговото предложение; респ. извършване на продажба в полза на трето лице при условия, уговорени привидно във вреда на останалите съсобственици.

Правото на изкупуване по чл. 33, ал. 2 ЗС се упражнява изрично по съдебен ред – чрез предявяване на конститутивен иск по чл. 33, ал. 2 ЗС пред съда по местонахождение на спорния недвижим имот – арг. от чл. 109 ГПК. По-нататък е коментиран и въпросът за вписването на исковата молба по чл. 33, ал. 2 ЗС, като е анализирано оповестително-защитното действие на вписването на исковата молба.

Ищецът изкупвач следва да предяви конститутивния иск в преклузивния срок по чл. 33, ал. 2 ЗС. В правната доктрина обаче не е налице единомислие по въпроса откога започва да тече двумесечният преклузивен срок за предявяване на претенцията. Според една група автори, началният момент е моментът на продажбата, както е предвидил и законодателят в разпоредбата на чл. 33, ал. 2 ЗС. Изложен е аргументът, че книгите за вписванията са публични и съсобственикът изкупвач може да узнае за покупко-продажбата посредством извършена справка по партидата на съсобственика продавач. В правната литература е известно и становище, според което, двумесечният преклузивен срок започва да тече от момента на узнаването за продажбата от съсобственика изкупвач в хипотеза, в която съсобственика продавач не е отправил до него предложение за закупуване на идеалната част. Според автора, ако бъде подкрепено споменатото виждане, това би създавало за третото лице купувач правна несигурност относно придобитите от него права. Тази правна несигурност се обосновава от липсата в правната уредба и в съдебната практика на краен срок, в който би могло да се презумира, че пренебрегнатият съсобственик следва да извърши действия по осведомяването му за сключения договор за покупко-продажба. Съвсем възможна и мислима е хипотезата, в която пренебрегнатият съсобственик не положи тази грижа и на практика не се осведоми за извършената покупко-продажба.

Според автора, началният момент за упражняване правото на изкупуване следва да започва да тече от деня на сключване на договора за покупко-продажба на идеалната част от съсобствения недвижим имот. Като аргумент в подкрепа на това виждане авторът посочва, че спрямо пренебрегнатия съсобственик действа презумпцията за

знание за сключената сделка, тъй като тя е акт с вещен ефект, който подлежи на вписване в книгите за вписванията по ПВ – арг. от чл. 112, б. „а” ЗС и чл. 4, б. „а” ПВ. В този смисъл, пренебрегнатият съсобственик би могъл да се осведоми за сключената сделка както посредством справка по партидата на съсобственика продавач, направена в книгите за вписванията по ПВ, които са публични (арг. от чл. 42 и сл. ПВ и чл. 93 ЗКИР), така и посредством справка по партидата на съсобственика продавач, респ. справка по имот в Имотния регистър, направена в ЕПЗЕУ или чрез издадено от АВ удостоверение за наличието или липсата на вещни тежести върху имота след проверка по партидата на съсобственика продавач.

На следващо място в изследването е коментирано до колко правото на изкупуване по чл. 33, ал. 2 ЗС може да има приложно поле при договорите с близко до покупко-продажбата правно значение. Споменати са становища в правната доктрина и съдебната практика по посочения въпрос.

Авторът се присъединява към виждането, че правото на изкупуване по чл. 33, ал. 2 ЗС не би следвало да намери приложение при договора за замяна поради няколко обстоятелства. На първо място, при изкупуването пренебрегнатият съсобственик замества купувача, плащайки същата цена, която купувачът е платил за имота, като това условие не би могло да бъде изпълнено при замяната поради това, че упражняващият правото на изкупуване не може да предложи престация, еквивалентна на дадената от другия заменител. На следващо място, при недвижимите имоти поначало не може да се говори за абсолютна заместимост, дори и да се намират в една местност, дори и да имат сходни квадратура и разположение, тъй като всеки имот или сграда крият своя индивидуалност и неповторимост.

Според автора, правото на изкупуване по чл. 33, ал. 2 ЗС не би следвало да намери приложение и при договора за покупко-продажба на наследство, поради обстоятелството, че в наследственото имущество е съвсем мислимо и възможно да има както недвижими имоти, така и движими вещи. Дори и в хипотеза, при която наследственото имущество се състои само от недвижими имоти, разпоредбата на чл. 33 ЗС не би могла да намери приложение. Това се дължи на обстоятелството, че дори и тогава наследственото имущество се възприема като съвкупност от права и задължения на наследодателя, които той е имал приживе, докато нормата на чл. 33 ЗС изисква изкупуването да бъде осъществено само спрямо конкретно определена идеална част от недвижим имот, а не спрямо идеална част от имуществена съвкупност.

По въпроса дали правото на изкупуване по чл. 33, ал. 2 ЗС намира приложение при договора за даване вместо изпълнение е изтъкнато, че в правната доктрина не е налице единомислие по посочения въпрос като са споменати различните становища.

Според автора, правото на изкупуване по чл. 33, ал. 2 ЗС не намира приложение при договора за даване вместо изпълнение, което отдава на няколко обстоятелства³. От една страна, при даването вместо изпълнение не се поражда задължение за заплащане на продажна цена от купувача, което задължение е един от съществените елементи на продажбения договор. От друга страна, съществува отлика и в основанието на двата вида договори: докато договорът за покупко-продажба се сключва с *acquirendi causa*, то даването вместо изпълнение се сключва със *solvendi causa*. На следващо място, в унисон с цитираната съдебна практика на ВКС, когато длъжникът има парично задължение към кредитора си, за него винаги има правно значение да прехвърли собствената си идеална част от общия имот точно на кредитора приобретател по договора за даване вместо изпълнение, за да погаси дълга си към него. Посоченото виждане обосновава липсата на едно от изискванията за поражение на правото на изкупуване по чл. 33, ал. 2 ЗС при даването вместо изпълнение - за съсобственика прехвърлител по сделката да е без правно значение кой ще е приобретателят на притежаваната от него идеална част от съсобствения недвижим имот (другият съсобственик или трето лице).

На следващо място, в изследването е обърнато внимание на приложното поле на правото на изкупуване по чл. 33, ал. 2 ЗС при съпритежание на ограничени вещни права. Според автора, правото на изкупуване не следва да намери приложение при правото на ползване, тъй като липсва един от задължителните и изискуеми елементи от ФС, необходим за пораждането на субективното право, а именно – сключена действителна продажба – арг. от чл. 56, ал. 2 ЗС. По отношение на приложното поле на правото на изкупуване при съпритежание на право на строеж в правната доктрина и съдебната практика е преобладаващо разбирането, че разпоредбата на чл. 33 ЗС следва да се приложи и при сключен договор за покупко-продажба на трето лице на идеална част от право на строеж върху недвижим имот – арг. от чл. 111 ЗС. Относно приложимостта на правото на изкупуване по чл. 33, ал. 2 ЗС при правото на надстрояване и пристрояване е даден отговор с оглед гореизложеното за правото на строеж, което се дължи на многобройните сходства между двете ограничени вещни права. Според автора, правото на изкупуване по чл. 33, ал. 2 ЗС би могло да намери

---

³ Във връзка с проблематичния въпрос са коментирани **Решение № 413/26.05.2010 г. по гр. д. № 2636/2008 г., III г. о. на ВКС** и **Решение № 111/30.10.2018 г. по дело № 3807/2017 г., I г. о. на ВКС**, в които съдебни решения са посочени кумулативно необходимите предпоставки, за да намери правото на изкупуване по чл. 33, ал. 2 ЗС приложение при договора за даване вместо изпълнение. Те са: за съсобственика прехвърлител по сделката да е без правно значение кой ще е приобретателят на притежаваната от него идеална част от съсобствения недвижим имот (другият съсобственик или трето лице); и от самата сделка да може да се определи цената, срещу която се прехвърля идеалната част от съсобствения недвижим имот.

приложение при сервитутните права в хипотеза на съпритежание на господстващия имот и извършена от един от съпритежателите покупко-продажба на идеална част от него в полза на трето лице. Тази зависимост е правна последица от характерните черти на сервитутните права, а именно – тяхната неделимост и акцесорност. Направен е извод, че приложимостта на правото на изкупуване по чл. 33, ал. 2 ЗС в разглежданите хипотези на съпритежание на ограничени вещни права, би могла да доведе до придобиване на вещни права.

На следващо място в изследването са разгледани отделни ФС на право на изкупуване с по-широка практическа приложимост – правото на изкупуване по чл. 66, ал. 1 ЗС и правото на изкупуване по чл. 199, ал. 1 ЗУТ. В изследването са коментирани субектите на посочените права на изкупуване и отделните хипотези. Направен е извод, че влезлите в сила конститутивни съдебни решения по чл. 66, ал. 1 ЗС и по чл. 199, ал. 1 ЗУТ представляват способ за придобиване на вещни права.

На съответните места в параграфи 4 и 5 на Глава втора и в точка I от Глава четвърта е акцентирано върху правните последици на влезлите в сила конститутивни съдебни решения по чл. 19, ал. 3 ЗЗД, по чл. 33, ал. 2 ЗС и по чл. 349, ал. 1-2 ГПК. Изтъкнато е, че влезлите в сила конститутивни съдебни решения се ползват както със сила на пресъдено нещо – съдът потвърждава, че ищецът е носител на претендираното потестативно субективно право, така и с конститутивно действие – съдът постановява търсената от претендиращия правна промяна. Тя се изразява в придобиването на собствеността в хипотезите по чл. 19, ал. 3 ЗЗД и по чл. 33, ал. 2 ЗС, докато в хипотезата на чл. 349, ал. 1-2 ГПК правната промяна настъпва с изплащане на паричното уравнение, заедно със законната лихва в 6-месечния преклузивен срок по смисъла на чл. 349, ал. 5 ГПК.

Авторът е направил разграничаване на вещния и облигаторния ефект, които конститутивните съдебни решения по чл. 19, ал. 3 ЗЗД, по чл. 33, ал. 2 ЗС и по чл. 349, ал. 1-2 ГПК пораждат. Вещният ефект на съдебното решение се изразява в обстоятелството от кой момент ищецът става собственик на процесния имот, а облигаторния ефект се състои в изпълнението на нормативно установено парично задължение в полза на ответника по спора, което следва да бъде направено в рамките на преклузивни срокове с различна, съобразно разглежданите хипотези, продължителност.

4. Глава трета „Конститутивни съдебни решения като способ за придобиване на вещни права в областта на семейното и наследственото право”

В параграф 6 от Глава трета са анализирани конститутивните съдебни решения като способ за придобиване на вещни права в областта на семейното право. Най-напред е анализирано определянето на по-голям дял от СИО по чл. 29, ал. 1-3 СК като способ за придобиване на вещни права. С упражняването на която и да е от законовите възможности по ал. 29, ал. 1-3 СК правоимащият съпруг се стреми да предизвика промяна в равенството на дяловете на съпрузите при прекратяване на СИО, предвидено в нормата на чл. 28 СК.

Законодателят допуска съпрузите да включат клауза в брачен договор помежду си, според която, при прекратяване на уговорена СИО, размерът на дяловете на съпрузите да бъде различен от установения в чл. 28 СК еквивалентен размер. Според автора, ако бъде отречена възможността на съпрузите да включат подобна уговорка в брачния договор помежду си, съпругът с по-малък принос би се обогатил за сметка на брачния си партньор, който за да защити интересите си, следва да предяви конститутивен иск по чл. 29, ал. 3 СК за определяне на по-голям дял от общото имущество. Този иск е в унисон с принципа за недопустимост на неоснователното обогатяване. Подобна клауза в брачния договор би предоставила възможност на съпруга с по-голям принос да получи по-голям дял от СИО, без да е необходимо да предявява конститутивен иск по чл. 29, ал. 3 СК. Авторът споделя мнението, че съпрузите не могат, основани на договорната си свобода, да изключат с клауза в брачния договор приложението на нормата на чл. 29, ал. 3 СК, тъй като подобна уговорка би противоречала на принципа за недопустимост на неоснователното обогатяване. Според автора, уговарянето на подобна клауза в брачния договор не би трябвало да произведе действие.

Разгледана е и разликата в доходите на двамата съпрузи по време на придобиване на общото имущество като предпоставка за уважаване на иска по чл. 29, ал. 3 СК, както и значението на изпълнението на задълженията на съпруга по чл. 17 СК за уважаването на претенцията по чл. 29, ал. 3 СК. В съдебната практика преобладава разбирането, че разликата в доходите не е достатъчна предпоставка, а съпругът с по-нисък доход трябва да не е изпълнявал напълно задължението си за обща грижа по чл. 17 СК. В съдебната практика е прието, че определяне на по-голям дял от СИО по чл. 29, ал. 3 СК е допустимо само при значително надвишаване на доходите на другия съпруг. В някои решения е прието, че съотношението между доходите на двамата съпрузи може да има значение, ако доходът е реализиран като принос.

Според автора, разликата в доходите на двамата съпрузи не следва да бъде от решаващо значение за определянето на по-голям дял поради принос. Това е така, защото разпоредбата на чл. 21, ал. 2 СК посочва възможните форми на принос, като влягането на средства е една от тях и законодателят не ѝ е дал преимуществено значение спрямо останалите изтъкнати форми на принос. Преценката за преобладаващ принос следва да бъде направена от съда във всеки конкретен случай в зависимост от особеностите на казуса и от това как всяка от страните е успяла да докаже преобладаващият си принос в придобиването на общото имущество. Според автора, за всеки конкретен случай съдът следва да преценява дали въпреки добросъвестното изпълнение на задълженията по чл. 17 СК от съпруга ответник, той се е обогатил неоснователно за сметка на съпруга ищец, вложил принос, който не е проява на дължимата по закон грижа и взаимопомощ. Казаното важи, доколкото не е налице друго основание за разместване на имуществените блага между съпрузите. Брачното правоотношение не може да бъде основание за разместване на имуществени блага между съпрузите, когато съпругът ищец е вложил в придобиването на общото имущество принос, значително надхвърлящ пределите на дължимата по закон съпругеска взаимопомощ. В тази връзка, неосигуряването на семейно благополучие от страна на съпруга ответник не трябва да бъде *conditio sine qua non* (задължително условие), за да бъде уважена предявената претенция по чл. 29, ал. 3 СК.

Въпреки че с брачния договор се уреждат имуществените отношения между съпрузи, някои клаузи от съдържанието му засягат и децата. В тази връзка, с оглед спазването на принципа за особена закрила на децата, важно значение има въпросът за определяне на по-голям дял при прекратяване на договорена СИО на съпруга, на когото е предоставено упражняването на родителските права. Не съществува пречка съпрузите да уговорят подобна клауза в сключения помежду си брачен договор. Реализирането на тази възможност по договорен път би елиминирало необходимостта от предявяване на конститутивен иск по чл. 29, ал. 1-2 СК. Подобна клауза в брачния договор би била в съзвучие с принципа за особена закрила на децата. Поради това, основанията за определяне на по-голям дял от общото имущество по чл. 29, ал. 1-2 СК не могат да бъдат изключени с клауза в брачния договор. Допускането на противното би нарушило основния семейноправен принцип за особена закрила на децата. Според автора, всяка клауза в брачния договор, която е в подобен смисъл, следва да се приеме за нищожна.

Посочените в чл. 29, ал. 1-3 СК основания за определяне на по-голям дял на съпруга от общото имущество притежават отделен и самостоятелен характер, като всяко от тях се поражда от специфичен ФС. Поради това те могат да се кумулират

помежду си. Обединяващият елемент при всички основания за определяне на по-голям дял на съпруга от общото имущество е, че субективното право по чл. 29, ал. 1-3 СК е потестативно по своята правна природа. Упражняването му е насочено към предизвикване на правна промяна. Тя се изразява в изменението на дяловете на съпрузите от прекратената СИО – от равни, съгласно чл. 28 СК, те стават неравни.

Изследваното субективно право се упражнява само по съдебен ред посредством предявяване на конститутивен иск, но не и чрез възражение. Правото следва да бъде упражнено в едногодишен преклузивен срок от прекратяването на брака поради развод или унищожаване, респ. от прекратяването на СИО през време на брака по важни причини – в хипотезата на чл. 29, ал. 3 СК, и в едногодишен преклузивен срок от влизането в сила на решението за упражняване на родителските права – в хипотезите на чл. 29, ал. 1-2 СК. Активно легитимиран да предяви иск за определяне на по-голям дял от общото имущество е правоимащ съпруг по смисъла на чл. 29, ал. 1-3 СК. Пасивната легитимация принадлежи на другия съпруг. Съдебното решение, което уважава иск по чл. 29, ал. 1-3 СК, е конститутивно, защото създава ново правно положение. То се ползва освен със сила на пресъдено нещо и с конститутивно действие – съдът постановява правната промяна в дяловете на съпрузите, които от равни, съгласно чл. 28 СК, стават неравни.

По-нататък в изследването е анализирана отмяната на дарения по чл. 55 СК като способ за придобиване на вещни права. За да бъде постановена отмяната на дарения по реда на чл. 55 СК, следва да бъде упражнено едно преобразуващо субективно право. За да възникне това право, се изисква освен брака между съпрузите да е прекратен с развод, и наличието на следните алтернативни предпоставки: даренията да са направени на съпруг във връзка с брака или през време на брака.

Съгласно разпоредбата на чл. 55 СК, законодателят предоставя възможност отмяната на дарения след развода да се осъществи на база общите гражданскоправни основания, т.е. основанията по чл. 227, ал. 1, б. „а-в” ЗЗД и по чл. 30, ал. 1 ЗН.

Съблюдавайки договорната свобода на съпрузите, законодателят в разпоредбата на чл. 55 СК предвижда, че възможността за отмяна на дарение след развод, може да бъде предвидена под формата на клауза в договора за дарение, респ. като клауза в сключен между съпрузите брачен договор. В тези хипотези най-често е налице дарение, при което по волята на страните на развода помежду им е придадено правното значение на прекратително условие по чл. 25, ал. 2 ЗЗД. В хипотеза на дарение на вещно право върху недвижим имот правните последици от сбъдването на посоченото прекратително условие следва да бъдат установени задължително по съдебен ред посредством предявяване на установителен иск с правно основание чл. 124, ал. 1, предл. 2 ГПК.

Съпрузите могат да уговорят и други основания за отмяна на дарения, освен общите отменителни основания по чл. 227, ал. 1 ЗЗД. На основание свободата на договаряне е възможно съпрузите да предвидят клауза в брачния договор, според която, след развода могат да бъдат отменени определена категория дарения, респ. дарения над определен размер и съответно само спрямо тях да се прилага уговореното прекратително условие. Брачният договор може да съдържа и абстрактна клауза за отмяна на даренията между съпрузите след развода, включително и в хипотеза на извършени извън брачния договор дарствени разпореждания – арг. от чл. 38, ал. 1, т. 5 и 8 СК. Нищожна ще бъде обаче във всички случаи клауза в договора за дарение, респ. в брачния договор, според която, дарителят няма право да иска след развода отмяна на дарението – арг. от чл. 227, ал. 4 ЗЗД. Аргумент в подкрепа на това виждане е, че не е допустимо брачният договор да дерогира императивни разпоредби на гражданското законодателство.

СК не урежда изрично въпроса относно реда за упражняването на субективното право по чл. 55 СК. Когато след развода дарителят претендира отмяна на дарение, той следва да упражни субективното си право по съдебен ред – с предявяване на конститутивен иск. При възстановяване на накърнена запазена част от наследството правото може да бъде упражнено и посредством възражение. Доколкото няма изрична правна норма в специалния закон – СК, когато се атакува дарение на база общите основания по чл. 227, ал. 1, б. „а-в” ЗЗД, следва да се приложи по аналогия общия закон – ЗЗД, към който препраща нормата на чл. 55 СК.

По въпроса за характера и продължителността на срока, в който следва да упражнено субективното право по чл. 55 СК, в правната доктрина не е налице единомислие. Според едното мнение, едногодишният срок по чл. 227, ал. 3, изр. 1 ЗЗД е преклузивен. Според тази теза, ако началният момент, от който започва да тече едногодишният срок за отмяна на дарение, е узнаването от съпруга дарител на основанието за отмяна, би могло да се стигне до хипотеза, в която претенцията за отмяна на дарение по чл. 55 СК е преклудирана още преди да може да бъде предявена от него. Като друг аргумент е посочено, че преди развода предявяване на искове за отмяна на дарения между съпрузи, би било несъвместимо със специфичния характер на съпругеските отношения. Поради тази причина, според това мнение, началният момент, от който следва да започне да тече преклузивният едногодишен срок, е влизането в сила на бракоразводното решение, респ. на решението, постановяващо унищожаемост на брака. Според другото мнение, когато се претендира отмяна на дарение по реда на чл. 227 ЗЗД, срокът е давностен и е с продължителност една година. Уточнено е, че когато с иск се претендира отмяна с цел възстановяване на запазена част от наследството по чл. 30 ЗН срокът е давностен и с продължителност пет години.

Според това мнение, докато трае брака, срокове между съпрузите не текат – арг. от чл. 115 ЗЗД. Авторът споделя аргументите, изложени по-горе в подкрепа на първото мнение, като посочва, че едногодишният срок е преклузивен и е с достатъчно адекватна продължителност за осъществяване на субективното право по чл. 55 СК и в този смисъл е подходящ и за бързото и своевременно уреждане на отношенията между бившите съпрузи. От разпоредбата на чл. 31 СК личи, че едногодишният срок е използван от законодателя за уреждане на последиците от развода. В хипотезата, в която чрез иск се претендира отмяна на дарение с цел възстановяване на запазена част по чл. 30, ал. 1 ЗН, следва да се приложи общата петгодишна погасителна давност по чл. 110 ЗЗД, доколкото липсва изрична правна норма, която да урежда въпроса.

На следващо място са анализирани правните последици от отмяната на дарение по чл. 55 СК. Най-напред са коментирани правните последици на отмяната на дарение за страните. Ако съдът уважи искането по чл. 55 СК, съдебното решение има конститутивен характер. Правната промяна се изразява в отмяната на дарственото разпореждане и преминаването на подареното имущество от правната сфера на дарения обратно в патримониума на дарителя. В тази хипотеза конститутивното съдебно решение по чл. 55 СК представлява способ за придобиване на вещни права. След това е разгледано правното действие на отмяната на дарение по чл. 55 СК по отношение на третите лица, придобили права върху подареното имущество от дарения съпруг. Исковата молба за отмяна на дарение на движима вещ не подлежи на вписване. В тази връзка, за третите лица не е предвидена защита въз основа на вписан придобивен акт преди вписана искова молба. Когато обаче исковата молба е за отмяна на дарение на недвижим имот, тя подлежи на вписване – арг. от чл. 114, б. „а”, изр. 1 ЗС и чл. 11, б. „а” ПВ. Доколкото законодателят не регламентира изрично въпроса за придобитите от третите лица права върху подареното имущество, следва да се приложи по аналогия общата гражданскоправна уредба по разглеждания въпрос, предвидена в чл. 227, ал. 5 ЗЗД.

На следващо място в изследването е коментирано конститутивното съдебно решение по чл. 24, ал. 4 СК като способ за придобиване на вещни права. В разпоредбата на чл. 24, ал. 4 СК законодателят предоставя правна възможност в полза на неучаствалия съпруг в разпоредителна сделка с вещно право върху недвижимата вещ – СИО, сключена от другия съпруг с трето лице, да я оспори в шестмесечен срок от узнаването, но не по-късно от три години от извършването ѝ. Оспорването на сделката, сключена при условието на чл. 24, ал. 4 СК, става посредством предявяването на конститутивен иск, с който се упражнява преобразуващо субективно право. С упражняването на посоченото преобразуващо субективно право неучаствалият в

разпореждането съпруг се стреми да отмени извършената разпоредителна сделка и вследствие на постановената отмяна имуществото, предмет на сделката, да се върне обратно в общия съпружески патримониум. До отмяна на разпоредителната сделка не би се стигнало без съдебно упражняване на субективното право по чл. 24, ал. 4 СК. В този смисъл, преобразуващото субективно право по чл. 24, ал. 4 СК представлява една от предпоставките за придобиване на вещни права.

В тази част от изследването са разгледани известните в правната доктрина и съдебната практика мнения относно оспоримия характер на сделката, сключена при условието на чл. 24, ал. 4 СК. Познати са мнения, които квалифицират сделката като нищожна поради противоречие със закона, нищожна поради липса на съгласие, унищожима, относително недействителна, висящо недействителна, висящо нищожна и висящо действителна. Авторът излага мнение по всяко от посочените виждания. Авторът споделя виждането, че разпоредителната сделка по чл. 24, ал. 4 СК е в състояние на **висяща действителност**, т.е. тя поражда вещноправни последици в полза на приобретателя по нея от момента на сключването ѝ в изискуемата от закона форма, като същевременно на неучаствалия в разпореждането съпруг се предоставя потестативното субективно право да предяви пред надлежния съд в преклузивния срок по чл. 24, ал. 4 СК конститутивен иск срещу страните по сключената сделка и така те да бъдат конституирани от съда като ответници. С петитума на предявения конститутивен иск съпругът ищец цели отмяната на извършената разпоредителна сделка, по която не е направил волеизявление, атакувайки я като оспорима по смисъла на закона. Авторът приема, че застъпеното виждане за висящата действителност на сделката по чл. 24, ал. 4 СК, е най-удачната форма за уреждане на създадените отношения както между страните по сделката, така и между неучаствалия в сделката съпруг и страните по нея. За да може да упражни преобразуващото си право по чл. 24, ал. 4 СК, неучаствалият в сделката съпруг следва да узнае за извършеното разпореждане. Авторът споделя, че в разглежданата хипотеза спрямо неучаствалия съпруг действа презумпцията за знание за сключената сделка, тъй като тя е акт с вещен ефект, който подлежи на вписване в книгите за вписванията по ПВ – арг. от чл. 112, б. „а” ЗС и чл. 4, б. „а” ПВ. В този смисъл, неучаствалият съпруг (въпреки че не е страна по прехвърлителната сделка) може да се осведоми за сключването ѝ както посредством справка по партидата на съпруга прехвърлител, направена в книгите за вписванията по ПВ, които са публични (арг. от чл. 42 ПВ и чл. 93 ЗКИР), така и посредством справка по партидата на съпруга прехвърлител, респ. справка по имот в Имотния регистър, направена в ЕПЗЕУ или чрез издадено от АВ удостоверение за наличието или липсата на вещни тежести върху имота след проверка по партидата на съпруга прехвърлител.

Именно в принципа за публичност на вписването се корени и смисълът, вложен имплицитно от законодателя в разпоредбата на чл. 24, ал. 4 СК. Законодателят въвежда крайният тригодишен преклузивен срок по чл. 24, ал. 4, изр. 2 СК, тъй като в рамките на този срок би могло да се презумира, че неучаствалият съпруг би следвало да положи грижа за собствените си интереси и да предприеме действия по защитата им, като предяви конститутивен иск, с който да упражни потестативното си право. Напълно възможно е неучаствалият в сделката съпруг да е узнал за сключването ѝ и въпреки това да е съгласен с правното ѝ действие, не оспорвайки я в рамките на преклузивния срок. Анализирани са правните последици на съдебното решение по чл. 24, ал. 4 СК. Ако искът по чл. 24, ал. 4 СК бъде отхвърлен от съда, правна промяна не настъпва. Ако обаче претенцията по чл. 24, ал. 4 СК бъде уважена от съда, то влязлото в сила съдебно решение е източник на правна промяна. Тя се изразява в отмяната на атакуваната сделка с обратно действие, като спорното вещно право върху недвижимия имот се връща обратно от правната сфера на третото лице в общия съпружески патримониум. Вследствие на изложеното, авторът приема, че влязлото в сила конститутивно съдебно решение по чл. 24, ал. 4 СК, представлява способ за придобиване от двамата съпрузи в режим на СИО на посоченото вещно право върху недвижимата вещ.

В параграф 7 от Глава трета са коментирани конститутивните съдебни решения като способ за придобиване на вещни права в областта на наследственото право. На първо място е разгледано конститутивното съдебно решение по чл. 30, ал. 1 ЗН. Според нормата на чл. 28, ал. 1 ЗН, когато наследодателят остави низходящи, родители или съпруг, той не може със завещателни разпореждания или чрез дарение да накърнява онова, което съставлява тяхна запазена част от наследството. Ако наследодателят не се съобразни с нормата на чл. 28, ал. 1 ЗН, правоимащите наследници могат да упражнят субективното си право по чл. 30, ал. 1 ЗН. То е потестативно по своята правна природа. Търсената правна промяна се корени в намаляване на извършените от наследодателя завещания, респ. дарения до размера, необходим за допълване на запазената част на правоимащия наследник.

Коментирано е приемането на наследството по опис в хипотезата на чл. 30, ал. 2 ЗН като предпоставка за възникване на субективното право по чл. 30, ал. 1 ЗН. В разпоредбата на чл. 30, ал. 2 ЗН законодателят въвежда като изискване за възникването на субективното право по чл. 30, ал. 1 ЗН и уважаването на иска за възстановяване на запазена част, ищецът наследник да е приел наследството по опис в хипотеза, в която ответник по иска е лице, което не притежава качеството наследник по закон. Според актуалната съдебна практика, изискването по чл. 30, ал. 2 ЗН за приемане на наследството по опис следва да се прилага само когато правото се упражнява спрямо

непризовани към наследяване наследници. Това разбиране е подкрепено от автора. Според автора, изискването за приемането на наследството по опис от ищеца наследник в хипотезата по чл. 30, ал. 2 ЗН е в унисон с разбирането, че на наследниците с право на запазена част поради близката им родствена връзка с наследодателя им е известно и са запознати с имуществото на наследодателя, докато непризованите към наследяване наследници не разполагат с информация какво имущество притежава наследодателя. В този смисъл, изискването по чл. 30, ал. 2 ЗН е уредено от законодателя като защитно средство в полза на непризованите към наследяване наследници, облагодетелствани от наследодателя чрез завещание, респ. дарение. Изискването за приемане на наследството по опис от наследника, предявил иск по чл. 30, ал. 1 ЗН срещу евентуален наследник, е материалноправна предпоставка за възникването на правото да се иска възстановяване на запазена част от наследството, а оттам и необходимо условие за уважаването на предявената претенция. Не се изисква обаче приемане на наследството по опис от ищеца наследник в хипотеза, в която завещателното разпореждане е универсално. При универсалното завещание не се формира наследствена маса по смисъла на чл. 31 ЗН, тъй като всички имущества, права и задължения на наследодателя, посочени в тази норма, се включват в предметния обхват на универсалното завещание.

Посочено е, че субективното право по чл. 30, ал. 1 ЗН е от категорията на преобразуващите субективни права, които се упражняват изрично по съдебен ред. Посоченото субективно право може да се упражни по два начина – посредством предявяване на конститутивен иск или чрез възражение в отделно исково производство, респ. само чрез възражение, когато то се упражнява в рамките на образувано делбено производство. Възможността за упражняване чрез възражение на правото да се иска възстановяване на накърнена запазена част от наследството не е изрично регламентирана от законодателя, но съдебната практика я признава. Коментирани са сроковете, в които правоимащият наследник следва да упражни субективното право по чл. 30, ал. 1 ЗН. Доколкото въпросът не е уреден с изрична норма от законодателя, прилага се общата петгодишна погасителна давност, която за даренията тече – от откриване на наследството, т.е. от смъртта на наследодателя, а за завещанията – от момента, в който заветникът упражни правата си по завещанието, т.е. извърши действия, които изразяват ясната му воля да приеме завещаното в негова полза имущество. Според автора, като действия, които изразяват волята на заветника да се ползва от завещанието, биха могли да бъдат посочени обявяването на саморъчното завещание от нотариуса по искане на заветника, както и снабдяването му с констативен

нотариален акт по чл. 587, ал. 1 ГПК, издаден въз основа на саморъчно завещание, когато то не е обявено по искане на заветника.

Анализирани са правните последици на съдебното решение по чл. 30, ал. 1 ЗН в отношенията между страните по делото. Ако искът бъде уважен от съда, съдебното решение притежава конститутивен характер. Правната промяна се изразява в това, че от момента на влизане в сила на конститутивното съдебно решение, облагодетелстваните лица губят права над завещаното, респ. подареното имущество, т.е. завещанията или даренията се намаляват до размера, необходим за допълване на запазената част на правоимащия наследник. Вследствие на изложеното, авторът е направил извод, че влязлото в сила конститутивно съдебно решение по чл. 30, ал. 1 ЗН, представлява способ за придобиване на вещни права, т.е. притежава вещнопрехвърлителен ефект. Възстановяването на накърнената запазена част от наследството ползва само наследника, предявил иска по чл. 30, ал. 1 ЗН.

Коментирано е и правното положение на третите лица, придобили права върху завещаното, респ. подареното недвижимо имущество. В коментираната хипотеза законодателят предоставя в полза на правоимащия наследник с уважен иск по чл. 30, ал. 1 ЗН възможността да предяви отменителния иск по чл. 37, ал. 1 ЗН. Не във всяка хипотеза обаче се стига до постановяване от съда на отмяната по чл. 37, ал. 1 ЗН на отчужденията на завещаните, респ. подарените имоти или учредяванията на вещни права върху тях. Ако отчуждаването е извършено след изтичането на една година от откриване на наследството, респ. преди вписването на исковата молба по чл. 30, ал. 1 ЗН, съдът следва да отхвърли иска за отмяна по чл. 37, ал. 1 ЗН. В тази хипотеза правата на третото лице приобретател се стабилизират и не могат да бъдат отменени по реда на чл. 37, ал. 1 ЗН.

По-нататък в изследването е коментирана възможността за разглеждането на претенцията по чл. 12, ал. 2 ЗН в рамките и извън делбеното производство. Посочено е, че най-често във втората фаза на съдебната делба при разглеждане на исканията за сметки, се предявява от наследник съделител претенция с правно основание чл. 12, ал. 2 ЗН. Не съществува препятствие обаче наследникът да упражни правото си с отделен иск – както преди, така и след делбата при ограничението, че след делбата той може да претендира само парично обезщетение. Направена е детайлна характеристика на субективното право по чл. 12, ал. 2 ЗН. Когато ищецът наследник претендира натурална компенсация на приноса си, субективното право по чл. 12, ал. 2 ЗН има преобразуващ характер. В посочената хипотеза правото се упражнява чрез конститутивен иск. Анализирани са и въпросът за началния момент, в който започва да тече 5-годишния давностен срок за предявяване на претенцията по чл. 12, ал. 2 ЗН като

са споменати различните становища, застъпени в съдебната практика. В по-новата съдебна практика е споделено трайното становище, че началният момент, в който започва да тече 5-годишната погасителна давност за упражняването на субективното право по чл. 12, ал. 2 ЗН, е предявяването на иска за делба, като обосновката е, че субективното право по чл. 12, ал. 2 ЗН се упражнява в рамките на делбеното производство. Според автора, началото на 5-годишния давностен срок за упражняване на субективното право по чл. 12, ал. 2 ЗН зависи от това дали допринеслият наследник претендира парично, респ. натурално обезщетение в рамките на делбеното производство или извън него. Според автора, когато правоимащият наследник претендира натурално обезщетение преди провеждането на делбено производство, 5-годишния давностен срок следва да започне да тече от момента на откриване на наследството, тъй като е напълно възможно и мислимо делбеното производство да не бъде образувано. В хипотеза обаче в която се претендира натурално обезщетение в рамките на делбеното производство, началният момент на давностния срок би трябвало да бъде предявяването на иска за делба. Коментирани са правните последици на съдебното решение. Ако предявената претенция за натурално обезщетение бъде уважена с влязло в сила съдебно решение, то притежава конститутивен характер. Правната промяна се изразява в това, че допринеслият наследник става индивидуален собственик на имота, даден му като обезщетение за вложения от него принос за увеличаване на наследственото имущество. Вследствие на изложеното е направен извод, че влязлото в сила конститутивно съдебно решение представлява способ за придобиване на вещни права в полза на допринеслия наследник с уважена конститутивна претенция.

5. Глава четвърта „Конститутивни съдебни решения като способ за придобиване на вещни права в областта на гражданското процесуално право”

В Глава четвърта са коментирани конститутивните съдебни решения като способ за придобиване на вещни права в областта на гражданското процесуално право. Разгледана е съдебната делба като производство за придобиване на вещни права. Посочено е, че съдебната делба представлява особено исково конститутивно производство, уредено в Глава XXIX от ГПК, чието предназначение е да ликвидира съсобствеността между съделителите, като всеки от тях придобие имот в изключителна собственост. Анализирани са въпросът за правното действие на делбата. По този въпрос в правната доктрина не е налице единомислие. В по-старата българска правна литература се е приемало, че делбата е декларативен акт, т.е., че съделителят се е смятал за собственик на падналите му се в дял имоти от момента на откриване на наследството. В

правната доктрина е известно разбиране, че делбата има атрибутивно действие, според което, посредством делбата идеалната част на всеки съсобственик съделител се превръща в реална, като новата реална собственост почива в началната идеална част. Понастоящем обаче преобладаващото и утвърдено разбиране в правната доктрина е, че делбата притежава конститутивен, вещнопрехвърлителен ефект. Авторът покрепя схващането за конститутивния характер на делбата. То се оповава на правната промяна, която настъпва от влизането в сила на делбения акт. От този момент съсобствеността се прекратява и всеки съделител получава имот, поставен в негов дял.

В тази част от изследването е акцентирано върху конститутивното съдебно решение по чл. 349, ал. 1-2 ГПК. Производството за възлагане на неподеляем имот-жилище е разгледано като производство за придобиване на вещни права. За да се стигне до възлагане на неподеляем имот-жилище, следва да бъде упражнено преобразуващото субективно право по чл. 349, ал. 1-2 ГПК. То се упражнява изрично по съдебен ред посредством подаване до делбения съд на писмена молба за възлагане от съсобственик съделител, който покрива някой от ФС по чл. 349, ал. 1-2 ГПК. Тя се подава от заинтересования съсобственик съделител най-късно в първото заседание след влизането в сила на решението по допускане на делбата, т.е. в първото заседание от фазата по извършване на делбата. Посоченият срок е преклузивен.

По-нататък в изследването са посочени ФС, необходими за възникване на субективното право по чл. 349, ал. 1-2 ГПК. ФС по чл. 349, ал. 1 ГПК включва следните кумулативно необходими елементи: наличие на съсобствен неподеляем имот-жилище, който е бил СИО, прекратена със смъртта на единия съпруг или с развод; на претендиращия възлагане съсобственик съделител да е предоставено упражняването на родителските права спрямо децата от брака; и претендиращият възлагане съсобственик съделител да няма собствено жилище. Разпоредбата на чл. 349, ал. 1 ГПК съдържа привилегия в посока защита интересите на ненавършилите пълнолетие деца. Изискването упражняването на родителските права спрямо непълнолетните деца да е предоставено на съпруга се отнася само за бившия съпруг, когато предмет на делбата е СИО, прекратена с развод. Посоченото изискване не се отнася до преживелия съпруг. Ако към момента на извършване на делбата никой от съпрузите не упражнява родителски права, неподеляемият имот следва да се изнесе на публична продажба. В хипотеза, в която и двамата бивши съпрузи претендират възлагане на неподеляемия имот-жилище по реда на чл. 349, ал. 1 ГПК, като и двамата покриват ФС, съдът следва да отхвърли направените от тях възлагателни искания поради това, че законът не допуска конкуренция на възлагателни претенции. ФС по чл. 349, ал. 2 ГПК включва следните кумулативно изискуеми елементи: наличие на съсобствен неподеляем имот-

жилище, която съсобственост има наследствен характер; претендиращият възлагане съсобственик съделител следва да е живял в неподеляемото жилище към момента на откриване наследството; и претендиращият съсобственик съделител не следва да притежава друго жилище. В хипотеза, в която няколко съсобственици съделители, покриващи ФС по чл. 349, ал. 2 ГПК, предявят възлагателни претенции по реда на чл. 349, ал. 2 ГПК, законодателят дава предпочитание на предложилия по-висока цена. Направено е важното уточнение, че разпоредбата на чл. 349, ал. 1 ГПК се явява специално възлагателно основание спрямо възлагателното основание по чл. 349, ал. 2 ГПК, което има характера на общо основание за възлагане. Разпоредбата на чл. 349, ал. 2 ГПК следва да намери приложение само доколкото не са налице предпоставките за възлагане по чл. 349, ал. 1 ГПК. Посочено е, че възлагателното основание по чл. 349, ал. 2 ГПК следва да се приложи само по отношение на съсобственост, възникнала в резултат на наследяване. Основанието за възлагане по чл. 349, ал. 2 ГПК не намира приложение при т.нар. комбинирана (смесена) съсобственост, която е възникнала в резултат на повече от един юридически факт – например прекратена СИО и наследяване в хипотезата на чл. 14, ал. 7 от СК от 1968 г. (отм.), при която преживелият съпруг, ако наследява заедно с децата на починалия съпруг, не получава дял от неговата част от общото имущество; сделка за част от имота и наследяване и други. В хипотеза, в която вещта е била в режим на СИО, прекратена със смъртта на единия съпруг, не възниква комбинирана съсобственост. Това е така, защото състоянието на съсобственост е възникнало само от един юридически факт – смъртта на наследодателя, която е довела както до прекратяване на СИО и до придобиването от преживелия съпруг на една втора идеална част от имота, така и до съсобственост между преживелия съпруг и другите наследници относно останалата една втора идеална част от имота. До смесена съсобственост не водят и разпоредителни сделки между сънаследниците, тъй като имотът продължава да бъде наследствен за всеки от тях и в съсобствеността не участват външни за наследството лица.

В изследването е направено конкретно предложение **de lege ferenda** относно момента на настъпване на вещния ефект на възлагателното съдебно решение по чл. 349, ал. 1-2 ГПК. Според автора, вещният ефект на възлагателното решение се състои в това, че съделителят с уважено възлагателно искане би трябвало да стане изключителен собственик на процесния неподеляем имот-жилище от момента на влизането в сила на възлагателното съдебно решение. Именно от този момент съсобствеността се ликвидира и производството за съдебна делба се прекратява, тъй като е постигнало крайната си цел. Облигаторното действие на възлагателното съдебно решение следва да се разглежда отделно и независимо от вещнопрехвърлителното му действие.

Облигаторният ефект на възлагателното съдебно решение се изразява в паричното задължение на съделителя с уважена възлагателна претенция по чл. 349, ал. 5 ГПК. Според автора, това виждане не би накърнило правния интерес на съделителите кредитори, тъй като те разполагат с поне три средства за адекватна правна защита. На първо място, те могат да се снабдят с изпълнителен лист, ако не бъде удовлетворено вземането им за сумата за уравниване на дяловете след изтичането на шестмесечния преклузивен срок, въз основа на влязлото в сила решение по чл. 349, ал. 1-2 ГПК в качеството му на изпълнително основание по смисъла на чл. 404 ГПК, тъй като възлагателното съдебно решение има осъдителен диспозитив за заплащане на паричното уравнение, ведно със законната лихва. На следващо място, съделителите кредитори могат да сезират съда с писмена молба за обезсилване на възлагателното решение и за възстановяване висящността на делбеното производство, като при уважаване на молбата за обезсилване се заличават, отпадат с обратна сила вещноправните последици на възлагателното решение, така, сякаш никога не са настъпвали в правната действителност. От друга страна, те могат въз основа на разпоредбата на чл. 349, ал. 3 ГПК да впишат законна ипотека върху неподелеимия имот-жилище, възложен в дял на съделителя длъжник, като по този начин да получат реално обезпечение на вземанията си за уравнение на дяловете им.

По-нататък в изследването са разгледани отмяната по чл. 303, ал. 1, т. 4 ГПК⁴ на влезли в сила конститутивни съдебни решения с вещен ефект и обезсилващите съдебни решения по чл. 362, ал. 2 ГПК и по чл. 349, ал. 6, изр. 2 ГПК. Сходството между тях е, че отмяната, респ. обезсилването настъпват в резултат на упражнено по съдебен ред преобразуващо субективно право. Направен е извод, че без съдебното упражняване на правото в разглежданите хипотези не би се стигнало до правната промяна, към която се стремят правоимащите лица. В тази връзка, според автора, преобразуващото право в анализираниите хипотези представлява една от предпоставките за придобиване на вещни права. Отмяната по чл. 303, ал. 1, т. 4 ГПК и обезсилването на конститутивни съдебни решения с вещен ефект по чл. 362, ал. 2 ГПК и чл. 349, ал. 6, изр. 2 ГПК се постановяват посредством влязло в сила конститутивно съдебно решение, което заличава с обратна сила правните последици на атакуваното конститутивно съдебно решение. Влязлото в сила отменително, респ. обезсилващо съдебно решение води до

---

⁴ Отмяната може да бъде разгледана като способ за придобиване на вещни права само в хипотезата на чл. 303, ал. 1, т. 4 ГПК, защото само тогава ВКС отменя неправилното решение и не връща делото за ново разглеждане в надлежния съд от друг състав, посочвайки откъде да започне новото разглеждане на делото – арг. от чл. 307, ал. 4 ГПК. При всяка от останалите хипотези, посочени в чл. 303 ГПК, отменителното решение на ВКС не представлява способ за придобиване на вещни права, тъй като в тези хипотези се отменя само силата на пресъдено нещо на атакуваното решение, докато конститутивното му действие остава във висящо състояние до влизането в сила на ново решение по същество.

придобиване обратно на спорното вещно право от лицето, в чийто патримониум е било то отпреди започването на конститутивното исково производство и в този смисъл представлява способ за придобиване на вещни права.

6. Заключение

Дисертационният труд завършва със синтезирано изложение на основните изводи *de lege lata* и предложения *de lege ferenda* от проведеното изследване. Накратко са обобщени по-съществените от тях.

III. Публикации на автора по темата на дисертацията

По темата на дисертационния труд са извършени следните публикации:

- 1. Хаджиев, Д.** Възлагането на неподеляем имот-жилище като способ за придобиване на вещни права. – В: Сборник с доклади от VII национална конференция на докторантите в областта на правните науки. С.: Българска академия на науките. Институт за държавата и правото, 2017 г., с. 158-167, ISSN 2603-3011.
- 2. Хаджиев, Д.** Възстановяването на запазена част от наследството като способ за придобиване на вещни права върху недвижими имоти от правоимащите наследници. – Собственост и право, 2019 г., кн. № 10, с. 36-50, ISSN 1312-9473.
- 3. Хаджиев, Д.** Конститутивните съдебни решения в светлината на придобивния способ. – В: Сборник в чест на 70-годишнината на проф. д-р Емил Константинов. С.: Българска академия на науките. Институт за държавата и правото, 2018 г., с. 544-562, ISBN 978-954-9583-36-6.
- 4. Хаджиев, Д.** Правото на изкупуване по чл. 33, ал. 2 от Закона за собствеността като предпоставка за придобиване на вещни права. – В: Правото – традиции и перспективи – сборник юбилейна научна конференция по повод на 25 години от създаването на Юридическия факултет на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски”. С.: Сиела, 2018 г., с. 323-336, ISBN 978-954-28-2625-5.
- 5. Хаджиев, Д.** Придобивният способ по чл. 24, ал. 4 от Семейния кодекс. – Правна мисъл, 2020 г., кн. № 3, с. 90-104, ISSN 1310-7348.